

Мехмет КРАЯ
Разказ за баба ми и мъглата

Рrëfим për gjyshen time dhe për mjegullën
Mehmet Kraja. Njëzet tregime për kohën e shkuar. Pejë: Dukagjini, 2001.

Превод от албански: **Стефан Стефанов**

Тази работа с любовта, любовта, която прониква през абсолютното време, винаги ми се е струвала заплетена, необяснима толкова лесно, защото като че ли всеки път се казва нещо приблизително, а не тъкмо онова, което трябва.

Преди няколко години, докато се опитвах да върна някой спомен от детството, изскочи история за смъртта на баба ми. Беше смърт от самота и от неразгадана мъка по някаква стара любов...

Когато ставаше рано сутрин, баба излизаше от къщата, сядаше под лозницата и там си приказваше сама. Беше станала слаба и бяла, направо прозрачна, готова сякаш да я отнесе вятърът с утринната роса. Слънцето, което изгряваше над Щегваш, събличайки пейзажа от булото на росата и простирайки навсякъде златните си лъчи, не променяше нищо в образа на баба и не прогонваше самотата ѝ. Тя продължаваше да седи там до вечерта, после изчезваше изведнъж, сякаш бе избягала.

Но мълчалива и саможива баба ми стана ненадейно – като с магия – както казват някои. Веднъж влязох в стаята ѝ, която се намираще в старата част на къщата, с малък прозорец, който гледаше към двора, под смокинята. Вътре въздухът миришеше на мушмули, примесен със силна миризма на лишия за пране и на трева. Там някъде, на лавицата, в една кутия, изработена от орехово дърво, лежеше едно писмо, опаковано в намазана с восък мушама, която бе захваната по средата със сребърна карфица. Писмото беше написано с тюрко-арабски букви и докато го гледах ми си струваше, че нещо се движи по старите листа, сякаш пъплят колони хлебарки.

Писмото загънах и го оставих на мястото му. Но започнах, тласкан от любопитство, да влизам отново в стаята на баба, да вземам кутията от лавицата, да вадя писмото и да се взирам в него, докато една болка не почне да пронизва слепоочията ми от край до край. Взех един ден това писмо и тайно го занесох на Тахир Каначи, на ходжата в селото ни, на единствения, който знаеше четмо и писмо. За него казваха, че се е изучил във голямото медресе в Тирана и че през 1929 година е взел участие при коронясването на крал Зогу. Може би това бе причината хората, които говореха за молла Тахир от нашето село, да се оглеждат дали не ги чува някой.

И така, той, Тахир Каначи, взе писмото на баба ми, разгърна го с голямо внимание и го прочете два пъти. Като вървяха от дясно на ляво, малките му пронизателни очи изведнъж се оживиха, станаха замислени и неочаквано в тях проблесна някаква спонтанна веселост. Не знаей дали той ме е запознал с всичко, за което се говореше в писмото, но ми каза, че то е

написано през 1296 г. арабско летоброене и е написано от името на някой си Али Ризай, който е тръгнал от далечната страна Йемен и по онова време е стигнал в нашето село. След това ми разказа, че Али Ризай, заедно с дружината си, започнал голяма битка, за да освободи Баба Довлети. Накъде отишли после Али Ризай и другарите му не се знаело, но чул да казват, че оттогава никой от тях не се бил върнал в селото ни.

В писмото, между другото, два реда по-надолу от стиховете на Саади, с отбрани думи и изкази, се казвало, че Али Ризай бил обгърнат в самотата на пустинята в далечен Йемен и страдал от една голяма мъка и тъга, които никой не можел да обясни. После в писмото се описвала красотата на една жена с тъжен образ, която гледала да го види отдалеч, отвъд много морета, планини и поля и чакала да го посрещне, където и да бил отишъл. Жената беше представена тънка и бяла като перце, тя тичала босонога по ливада избродирана с капки роса, които блестели като брилянти и седефени перли. Али Ризай казвал в писмото, че когато си я представял, не можел да стои на едно място, че пожелавал изведнъж да се превърне в птица и с бърз полет да прекоси от край до край пустинята; изведнъж да се превърне в бесен вятър, който да премине моретата със силата на ураган. И на края, Али Ризай обяснявал, че 13 години бил чакал на брега на Йеменското море кораб, който трябвало да го вземе и да го отнесе към севдата му, че да я чака му се струвало нищо спрямо страстта, която е поклънала в душата.

Това бил написал Али Ризай и аз го узнах от молла Тахир, като междувременно ми направи впечатление, че когато четеше описанието на външния вид на жената, той, без да казва нещо повече, той хапеше устните си и с намръщено лице заобикаляше думи като “хубава” и “закръглена” без да ги произнесе редом с другите. Но не обърнах внимание дали молла Тахир ми каза, а и аз не се сетих да го попитам, как това писмо е попаднало в ръцете на баба ми, след като името ѝ не се споменава никъде в него.

На следващия ден предадох на баба всичко, за което се говореше в писмото; тя изведнъж се ядоса, после лицето ѝ леко пожълтя, ръцете ѝ се разтрепериха, свлече се в единия ъгъл на леглото си и взе да бърше с престилката си потеклите по страните ѝ сълзи. Шокът ѝ беше толкова дълбок, че три дни поред не пожела нищо да сложи в устата си и когато и да влезех в стаята ѝ все я виждах да си седи в края на леглото, с ръце скрити под ръба на дрехата и с поглед втренчен през прозореца отвъд сенките на смокинята, отвъд двора, отвъд безизразното небе, на изток. Стопи се и изглеждаше като ония меки и вълнисти облаци, които повеите на вятъра събираха от едно място на друго. Приказваше си сама. Чух един път да си говори на глас: “Мерхуми, колко много ме е обичал.”

Последните три дни от живота си баба прекара най-вече седейки под лозата или затворена в стаята си. Когато излизаше навън от време на време се отплесваше да гледа полета на някоя птица и тогава изведнъж се оживяваше, заговаряше я. Но когато птицата отлиташе реейки се в небето, лицето на баба посърваше и ставаше още по-тъжно. Друг път се обръщаше с лице към източния вятър и прошепваше нещо на вятъра казваше му тайни думи.

Баба умря в началото на есента, когато започна вършитбата и когато небето стана хаос от навъсени облаци и над двора на къщата ни, над мертека, над лозата ни се разнесе силна глъчка. Беше онова есенно време, когато дъждът сякаш не иска да спре, когато скалите придобиват един сивкав блясък, когато цветът на камъните пожълтява, когато цялата зеленина на хоризонта остарява. Помня, че нощта, в която ни сполетя смъртта на баба, там, в къщата ни на хълма, над селските гробища, аз не казах, но дочух шум, дочух как скърцат стените на къщата ни и, ми се стори, че нощта седи навън като голямо черно куче. Четох по-късно, как черните страшни скали се разтапят малко по малко от дъжда и студения вятър, раздробяват се и се разтварят на незрими частици, които водата взима със себе си и повлича в незнайна посока. И дочух още, сред другите шумове, дочух един задавен далечен плач и тогава се завих през глава и сам заридях, толкова дълбоко, сякаш бях събрал цялата болка на душата.

Този разказ нямаше да е толкова важен, ако една мъка не ми бе останала за цял цял живот. Беше една натрапчива болка, скрита и непоносима, по човека останал сам в една далечна страна, останал забравен на брега на морето, безмълвен, в очакване на вечността. Известно време ме преследваше образът на Али Ризай и не ме оставяше да спра да плача и често си го представях този човек, как стои на един морски бряг и чака и през далечните мъгли копнее да види кораба, корабът, който вероятно ще доплува един ден, вероятно ще дойде някога.

Минаха много години и историята за баба ми и Али Ризай остаря, като един пожълтял пергамент, забравен на лавицата в старата ни къща, в която вече я няма; като един спомен, който се стреми към необятните висини, като една гаснеща искра, изгубила се из вихрите на всевластния мрак; като браздите на спомена, които остават по гладката повърхност на паметта. Минаха много години от тогава и аз самият още не знам със сигурност каква е истинската история за баба и Али Ризай. Всеки път спирам до това писмо, в което има толкова малко думи, това писмо, което ми се струва недостижимо нито в настоящето, нито в което и да било друго време, във вълшебното царство на вечността и по този начин – никъде.

Видях го и днес – така, както се е случвало много пъти досега. Ще се объркам отново в безнадеждното събиране на отраженията, които вече започнаха да ме изоставят. После, за да ви отърва от безцелното преувеличаване на стари и безсмислени спомени, които утре ще изчезнат с първите лъчи на зората, когато пустинята постави границата на мрака на изминалата нощ, разпростирайки се тежко над чувствата, които биха тласнали мъката към бягство, вземам стария бастун, изкачвам стъпалата едно по едно, обикалям покрай затворените прозорци на къщата и с една – не знам и аз – уморена, губеща се крачка поемам по тесния чакълест път, който винаги води в една и съща посока: към брега на морето, където тъмният пясък, отделен от водата с бялата пяна на вълните, тихо простира тялото си в една мъчителна лудост.

Заставам там, на брега на морето, подпрян на стария си бастун и гледам в празнотата на едно море и едно небе, които не казват нищо. Докато

стоя там вцепенен и гледам морето, веднъж като през опушено стъкло, друг път с ясна и прозрачна гледка; мъглата е първо тъмна, после червеникава, понякога бяла в синевата, а накрая разкъсваща се над жълтата пустиня, която покрива света от край до край, размива се, изкачва се в небето, пожълтява безкрайните висини на хоризонта и застава неподвижно. А аз продължавам да стоя на брега на морето и така всеки ден, подпрян на стария бастун, изгубен в очакване на нищото, в едно очакване, което вече няма никакъв смисъл.

Мехмет КРАЯ
Тануша

Tanusha

Mehmet Kraja. Njëzet tregime për kohën e shkuar. Pejë: Dukagjini, 2001.

Превод от албански: **Стефан Стефанов**

Връщах се от една голяма война, в която се бях отличил с храброст и затова Негово Величество, т.е. царят, ме беше отличил и беше ме дарил с три месеца отпуск за да се върна при имотите си. На пътя бях останал вече сам, докато минаваше една хубава част от деня - по небето се носи бледа синева, а слънцето се люлее сред мараня, сякаш е изгубило равновесие и виси объркано във въздуха. Запленено съзерцавах как природата се е потопила в едно такова особено мълчание, което със забележителна бързина създаваше усещане за забрава.

Омаян от гледката, която наблюдавах, аз предположих, че местността, през която минавах, заедно със сянката ми, която се разтягаше от едно дърво до друго, и с трогателната тишина, която се стелеше наоколо, ми се струваше чужда и непозната, като ранен спомен от света, разтресен от другата страна с нейните различни простори. Беше спомен запазен непокътнат като повей от далечен сън, може да се каже изцяло чужд.

Някъде в тази посока трябваше да са и моите имоти: ниви, ливади и една голяма кула, намираща се на хълма; отгоре ѝ плуват облаци, през които проникват първите лъчи на утринното слънце, а от близката кестенова гора песента на дрозда и яребицата разпръсква тишината; някъде там пък има и извор и рекичка, от която бликат свежест, сладко опиянение и нежен ромон. Ето тази гледка си припомнях, докато яздех натам.

В тази кула се състоя веднъж една голяма сватба. Гостите сватове дойдоха качени на каруци, влязоха вътре, пиха вино и пяха, и се веселиха както рядко се случваше. Тази сватба продължи една седмица и на седмия ден доведоха булка, облечена цялата в бяло, напомняйки много за утринната роса по ливадите на пролет и нейният лик така ме омая, че тези девет дни от живота ми с нея изтекоха като мимолетен сън. Много от случилото се в последствие не си спомням, защото бях потънал в неясна забрава, която се изливаше, почерняше и сгъстяваше едновременно, та все ми се виеше свят.

По-нататък бяха кестеновата гора и кулата с бойници и високите стени, проблясващи за секунди в сребърен цвят, а по-надолу се простираха зелените ливади, заобиколени от красиви яворови дървета. Там е и черният камък, на който някога, под есенното небе, ридасейки от мъка, Тануша ме изпрати на път и един спомен ми казва, че ще я видя там отново, защото се бе заклела там девет години да ме чака, на това място, като се върна един ден. Деветте години още не бяха минали.

Без да мисля за нещо друго освен за Тануша, отивах аз нагласен към този мираж, който секна бързо. Смътно си спомням какво се случи в онзи момент, но знам, че се озовах сам наред пътя, съвсем изоставен, с петнистия кон, вървящ зад мен, сякаш случката с Тануша, с кулата и другото от спомена. е било кратък сън, в който човек влиза и излиза много бързо.

Случи се така, че аз се приближих до кулата, заобиколих двора и повиках Тануша. На повика ми отговори лаят на кучетата, които ми се нахвърлиха като бесни и започнаха да късат дрехите по тялото ми. Показаха се на двора хора, които се представиха за слуги на господаря, на собственика на кулата и на всичко наоколо, и когато им казах, че господарят съм аз, те се умориха да се смеят. Тогава, доколкото си спомням, аз поисках да излезе господарят и да разменя няколко думи с него, но един ми се изсмя в лицето и ми каза, че господарят няма желание да говори с мен. Никога не се бях ядосвал толкова, както с тези мъже, които ми се подигравах така.

Разгневих се много и пожелах да видя Тануша, но се усмирих, когато я забелязах, облечена в бяло, да гледа безчувствено от чардака на кулата това, което се случваше с мен и, на края, когато я питаха знае ли нещо за този човек, който вдига шум и говори небивалици, тя каза, че не ме познава и че никога не ме е виждала през живота си. Заради думите ѝ, които аз чух, ме обгърна мрак, сякаш на небето се бе отворил процеп и от него бе бликнала чернилката на една безкрайна нощ. За един миг погледнах Тануша, обгърната в непроницаема ледена белота и побягнах далеч и още по-далеч в прегръдките на болезнената забрава.

И се гледам сега наред пътя, точно на мястото, където ми се бяха привидели образите на кулата, на кестеновата гора, на Тануша, облечена в бяло. Бих си помислил, че всичко е било една разходка на сън, сякаш не съм взел сега шепа глина от близката локва, за да облекча раните си от ухапванията на песовете.

Мехмет КРАЯ
Обсадата на Шкодра в три видения

Shkodra e rrethuese në tri përgjasime
Mehmet Kraja. Njëzet tregime për kohën e shkuar. Pejë: Dukagjini, 2001.

Превод от албански: **Стефан Стефанов**

Един ден просветлението Божие ми припомни и пробуди сетивата ми, за да направя известна една далечна и почти забравена случка, и да принесе при обичаните от Господа един глас, който идва да ни подсети да сме чудото на този свят, където напразно се лъжем, че сме нещо повече от сянка на сенките.

Като човек без надежда и изплашен от страховити неща, с желанието да види веднъж този свят весел и щастлив, хванах пътя към височините и се спирах на места, където се смята, че преди много време е имало духове, освободени от затвора на телата и са танцували самодивите, приели форма на момичета, а са играли и други игри върху острите скали и върховете на дърветата, сякаш човек е виждал чудото на другия свят.

Но аз не видях нищо от онези неща, за които казват, че трябвало да се видят от тая страна на Тарабош. В безкрайното безмълвие на оня свят, заспал в забрава, на онова място, където птиците бяха забравили своята песен, и което благините на съня бяха напуснали завинаги, пред очите ми излезе една местност, покрита с рехава трева и пълна със стари гробове. Такова беше онова място, караше те да мислиш, че духът на този фалшив свят не го е напуснал все още, че не е във властта на Отвъдното. Учуди ме тази гледка, щото ми се видя все едно човешката раса бе изникнала от земята и сякаш земята говореше на езика на гробовете, и сякаш Светият дух се превръщаше във вятър и този вятър минаваше през седемте небеса, както когато светът се е създавал и когато от огнената буря са се виждали образи от Света на греха...

Беше ме обхванало душевно разстройство, когато ушите ми доловиха виковете и стоновите на съществата, които лежаха в ония гробове, конски крясъци и топовни гърмежи, които покриваха с тъмен дим цялата долина, както нощта покрива гледките, които висят във въздуха пред очите човешки човека. Бях се приближил до един стар гроб, с един камък голям като скала, сложен при главата на човека, камък, който се беше напугал и беше застанал някакви прегърбен и потънал в земята, а земята сякаш бе почнала да се катери по тялото, придавайки му мистиката, която крие светът отгатак.

Господът наш не ни е дал много думи и за да може неговото чадло да обясни точно онова, което виждат очите му, като спускането на лъч светлина, който понякога се появява като привидение или като тръпка на душата и като глас, породен от съвестта и от друго несъществуващо време, което е време на нищо и на

никого. И аз не можах да чакам обяснения за това, което видях, нито да искам от Всевишния да ми махне пердето от мъгла, което стои винаги пред нас, но така му казах на камъка на гроба в Тарабош: Защо, Благословени, не легнеш в спокойствието на Бога както целия свят на мъртвите и не поведеш тази армия от другата страна на болката и тъгата, там където не ще те застигнат нито гюлетата на топовете, нито върхът на ятагана, където не се чуват крясъци, и да отидеш завинаги на оня свят на веселието и вечното спокойствие? Защо де? Никой не ми отговори.

Някога се бях отдалечил от онова място със странното чувство, че отвъдният свят се е объркал, поради някаква премълчавана причина, че там, в котловината на Тарабош, между острите бърда и чак долу до равнината, под това синьо небе, простиращо се спокойно в тъжната и болезнена безкрайност на един сън, там именно продължаваше без спиране някогашната война. Това ставаше в самотата на забравата, като последвалото време не бе в състояние да я заличи с нищо и никого. И сега, когато гледам оная корона от планини, докосваща небето и когато виждам есенните облаци, които се подпират на нея, за да си отдъхнат и когато вятърът пищи пронизително през безсънните и неспокойни нощи, пердето пред очите ми се разтваря и виждам надгробните камъни да вземат ятаганите и чувам ясни гласове, и викове, и стонове на този нов ден, сътворен от Всевишния като всичко с начало и край; и ще изникне от земята онази стара война както никне рехавата трева за да озелени гърба на някой стар гроб. А Господ ни показва чудото да съществуваме на този свят, където ограниченият ни ум напразно ни убеждава, че сме нещо повече от сянка на сенките, светлина, която проблясва през покритите с роса листа и нищо повече освен един полъх над долините и там в дълбините на дефилетата и между тъмните дъбови гори, откъдето отдавна ме вика един потрепващ плач, който ми казва неща, разтворени в мъглата на забравата над тази благословена земя....

2.

Когато гръмнаха първите топове и екът им долетя откъм Тарабош, Нел Гийешку спеше в хана на Лам Кацели в Баджълък в Шкодра. Вятърът, който духаше от езерото над Моста на Широка, отнасяше тези гърмежи оттатък планината, задържахше ги за малко във въздуха и после ги завърташе из тъмнината, създавайки един невъобразим акустичен ефект.

Нел, син на Халил Сул Гийешку и на Фатиме, дъщеря на Джафер Сюка, който бе заченат в склада за ръж през един юлски ден в ъгъла на Фуширковите дълги ниви под върха на Руми, и който е стоял в корема на майка си тринадесет месеца и четири дни, беше дошъл в Шкодра седмица по-рано, за да воюва, да воюва така, както никой от рода му не бе воювал. Когато му щукна тази война, Нел не се свърташе на едно място, докато не облече ризницата, обу новите обувки, извади ятагана и на бегот слезе долу край езерото. При Смокините, взе една лодка и греба с взе сила, докато не стигна средата на езерото, обграден от светлата радост на водата, която се беше превърнала в огледало и в това огледало луната, която стоеше малко по-високо гледаше изумена лицето си, веднъж жълто и бяло, друг път изцяло бяло и със зачервени бузки, като една гримирана булка обвита в сатен. Сутринта, когато светлината излезе в Маранай и тъмнината се смеси с един нечист прах и когато луната се скри зад няколко облака, които се появиха над прохода

Руми, Нел Гийешку пристигна в Шкодра. Лодката я върза за корените на дърветата и докато поемаше по една улица, която да го изведе на Топхане, усети вятъра на река Буена и този на морето отгътък планините, който му остави вкуса на сол по устните, а из тялото му минаха ледени тръпки.

Минаваше Нел от една улица на друга и обиколи цяла Шкодра. Погледа хората, които излизаха спокойно, погледа и търговците, които отваряха магазините си. Видя и някоя жена покрита в черен чаршаф и не му хареса, че си е обвила главата с него, не му хареса и колко е черен, като в един кошмар с гарвани. Искан да воювам, каза на някои. Дошъл съм в Шкодра да воювам, разбираш ли?! Човекът го погледна и се направи, че не го е чул, но когато видя стария му ятаган с дръжка от седеф, се върна и му каза, че оня австриец ще му го купи за десет жълтици, а на Нел му причерня: Топките да ми бръснете с тоя австриец и неговото злато, искам да воювам! После там се събраха още хора и някои дори му предложиха: Дай ятагана, а ние ще те оженим, ще ти дадем Драна да я вземеш със себе си. Путката ѝ е голяма като казан, каза един от тях, другите почнаха да се смеят, а Нел се вбеси и за малко не уби двама от тях, но минаха заптии и отведоха Нел не точно в крепостта, а там, където е последния завой в дясно от пътя и откъдето Нел можеше да види Оловната джамия, там долу - Дрин и Буена и хълмовете на Бушати по натам, които потопени наполовина в тънката мъгла му изглеждаха обърнати наопаки като в някоя детска игра. Докато стоеше Нел там, облеган край пътя, той се замисли за света и за небето, и за облаците, за които не знаеше, и за нощта, която се стапаше във въздуха щом се съмнеше, и за звездите, които гледаше нощем, които Нел никога не успяваше да преброи както трябва и за още много други неща. Но искаше да се сражава Нел, въпреки че му се струваше, че в представата му нещо бе изкривено или обърнато наопаки, все едно се въртеше в кръг и в световъртежа небето и земята се качваха едни върху други без да се делят.

Нел не отиде на война нито в този, нито в следващите дни. Навсякъде разправяше, че иска да воюва, но на Шкодра войната и изглеждаше далечна и хората гледаха Нел със съмнение и със съжаление, така че като гръмнаха топовете близо до Тарабош, Нел, който спеше в хана на Лам Кацели в Бахчалък, се почувства изведнъж освободен от едно голямо притеснение.

Не дочака да се съмне, ами скочи на крака уплашен да не би вятърът, който духаше из долината на Буена и се завихряше около крепостта и виеше като побесняло куче, да ги вземе тези топовни гърмежи и да ги отнесе някъде далеч, там, където Нел не можеше да отиде, защото смяташе, че светът е прекалено голям и човек не можеше да отиде където си пожелае. После, навсякъде бяха онези тайни, на които той не им знаеше почвата, защото нощта след малко щеше да си тръгне, къде ли не пропадеше, къде ли не се спъваше, къде ли не се криеше. И тя беше толкова голяма и толкова тъмна, че можеше да вземе със себе си не само топовните гърмежи, но и Шкодра, и езерото, и Буена, и всичко друго. Но трябваше да се воюва! По-късно се разбра, че на същия ден, Нел, с ятагана в ръка, заедно с няколко заптиета, мина Моста на Широка и се изкачи по Тарабош. Там не се състоя никакво голямо сражение, както мислеше, че ще се случи, нито някое голе го тресна, докато минаваше от една скала на друга.

Над единия склон на планината се стелеше мъгла и когато Нел се качи там, му стори, че все едно се е завил с облак и все едно земята под краката му е

избягала, а той е останал във въздуха изгубил всякакво тегло. В белотата забеляза три подобия на човек, за които не разбра защо изглеждаха така, защо го гледаха все едно отгътък съня и защо ятаганът в ръката му му се стори толкова лек.

Уби ги ония тримата и с техните глави на върха на ятагана слезе надолу по Тарабош, до Моста на Широка, където казват, че стигнал преди залез. Когато го видя, охраната на моста му стори път и много хора го очакваха от другата страна на Буна, хвалейки го за смелостта и черпейки го с каквото имаха. Всичко щеше да е наред, както казваше един тоск, с когото Нел се бе запознал в Шкодра, ако един не беше загледал главите отблизо и не се бе разкрещял шастисан: За Бога, та той е убил от нашите! и докато премигнеш с очи настана голяма суматоха, и кучето не разбра стопанина, а Нел хукна да бяга и не се спря нито когато го викаха, нито когато стреляха с пушки подире му. Тичаше като луд и не знаеше за какво да мисли по-напред, за битката, за селото край гората или за едни далечни гласове, които отвътре му викаха: Нел, върни се, сватба ще ти правим! Чуваше гласовете и тичаше, усещаше гласовете и гледаше нощта, която се бе закачила на една страна на небето като един черен "жгун".

Когато северният вятър онази нощ хвърли снежен прах над Шкодра, Нел стигна до мястото, където беше оставил лодката преди седмица. Всичко му изглеждаше като в някакъв кошмар. Докато с бързане и с все сила блъскаше греблата о водата и гледаше тъмните сенки на планините отгътък и гледаше езерото, което се мръщеше и викаше ужасяващо, сякаш сега бе изпил някогашната луна, самотен и тих Нел обмисляше неща съвсем далечни и неясни.

Някъде дълбоко, в дъното на оная нощ и онова езеро, той чувстваше подземното скърцане на надигащата се земя.

3.

Беше един мартенски ден и пролетта още не бе влязла в Шкодра. Имах чувството, че нещо се беше объркало с идването на онази пролет. Гледах от крепостта на Розафа езерото със сянката на Прокълнатата планина натам, Моста на Широка отдолу под стените на крепостта, който едвам държеше свързани двата бряга, после делтата на Дрин и Буена, подскачаща като дете към полето и към морето, което трябваше да е някъде там, в онази теснина, където крепостта си имаше взимане-даване със склоновете на Тарабош. Струваше ми се, че все едно пролетта беше забавила крачка, легнала по корем и застанала някак усъмнена, нерешена дали трябваше да върви към езерото и после да влезе в Шкодра, или да се върне обратно. И вятъра не се разбираше накъде духа: ту гонеше облаци в небето, ту се връщаше с тътен към крепостта, а малко по късно се зае да избута мъглата в полето на Рмаит и да я отнесе отгътък хълмовете на Бушати.

Кязим, от рода Оручай от Шкодра, стоеше на две крачки от мен и облегнал се на стената на крепостта пушеше тютюн, дърпайки цигарата с изсъхналите си бузи и с изпъкнали вени на шията, с очи, които се замъгляваха и с акъл, който излиташе и ставаше силен вятър, а междувременно говорейки, гласът му взимаше от шума на дъжда и ставаше някак си влажен, като едно неадекватно вървене през неравна земя. Един силен вятър връщаше назад думите му, разкъсваше ги на парчета, обръщаше ги и ги носеше по къщите навсякъде из Шкодра.

Там, отатък крепостта, Шкодра дремеше в скука под едно парче небе, а Кязим от рода Оручай - на две крачки от мен - пушеше тютюн и разправяше, че много пъти се е опитвал на ум да мери с крачки големината на света и никога не му излизала два пъти една и съща. Казваха, че от другата страна на полето е морето, което гледа отегчено небесата, а Кязим от рода Оручай от Шкодра ми разказваше как неговите сънища се смесвали със сънищата на другите хора и после всичко се обърквало неразбираемо, примерно, защо се намира на една лодка с платна, която го носи далеч из непознати морета, толкова далече, че не знаел как да се върне, не знаел на къде да ходи, а небето над морето и лодката ставало черно и в крайна сметка не знаел какъв е смисълът на този сън, защото той, Кязим от рода Оручай, никога не бил виждал лодка с платна, нито пък морето и от онази страна на света не бил ходил по-далеч от полето на Рмайт. Била и една друга страна на света, там, където слънцето изгрявало, там, където се появявало първо небето и после в потоци светлината течала като водопад. Веднъж там бил видял себе си на сън, после един, а след това и друг водопад от светлина, една планина, после друга. И после нищо. Светът бил обграден с онова отчайващо, студено и мъгливо нищо, което беше поставило границите му там, в онези облаци, които се увиваха около Тарабош, около оная планина, която и зиме и лете скриваше слънцето зад плещите си. После нищо не се случвало, освен че светът се вмъквал в един бавен залез, който се изкачвал от езерото и изпълвал с тъмен ход земята и небето. Тогава сънищата почвали и се движел;и през нощта, разпространявали картините си по вятъра, търкаляли се, стигали по-нататък, връщали се назад, събирали се и се разширявали, понякога примигвали, все едно са били изтъкани от една безматерийна светлина. Но къде отивали после, къде се стопявали, къде влизали, защо не били вече, защо не били винаги?...

Един ден, преди няколко години, Кязим от рода Оручай от Шкодра казал на майка си: Пригответи ми дрехите, защото ще хващам далечен път, само че сутринта не тръгнал на път, както бил намислил, защото забелязал, че няма обувки, нови обувки, от ония, които хората обикновено обуват тръгвайки на дълъг път. Намерил някакви такива, каквито в неговия квартал вземали на заем за сватби и на следващия ден отишъл в районното: смърт на фашизма, свобода за народа, искам разрешително, за къде, за... за някъде далече, за никъде, и Кязим дотегнал толкова много на дежурния полицаи, че той го препратил към полицаи на смяна, той го пренасочил към ръководителя на движението, а последният, след като се прозял сънливо го вкарал в някакъв малък офис, дал му лист хартия и му казал бягай сега, и той си тръгнал, но щом излязъл от там се усъмнил, защото не разбрал за къде му били дали разрешително и не разбрал какво било написано на онова парче хартия, спрял, върнал се пак при дежурния полицаи, смърт за фашизма, свобода за народа, и какво сега, исках да знам за къде ми е дадено разрешителното, за къде си го искал, за никъде... добре де, за там ти е написано, и Кязим поел по улиците на Шкодра стискайки листчето и забързвайки крачка, защото копнеел да направи едно дълго пътуване, от ония, които, когато хората си ги спомнят, им се вие свят и стават някакси объркани.

След три дни Кязим се върнал вкъщи, прахен и със скъсани обувки. На хората, които го питали къде е бил, казал, че е направил едно далечно пътуване, че е ходил по-далече от Полето на Рмайт, почти до хълмовете на Бушати и от там някой

му показал Миеда, но на там не бил ходил. Върнал се, минал по Моста на Широка, вървял из Тарабош, пак се върнал при Моста и същия ден се изкачил зад крепостта, откъм Оловната джамия, за да повърви после от другата страна на света и от там бил видял Шкодра като легнала по корем до езерото и после излязъл на една друга страна на света и по оня път стигнал близо до Байза, там легнал по гръб, погледал облаците и заспал, мислейки за тях и спал, докато не минали два дни.

Когато се върнал вкъщи, на хората, които го питали къде е бил, им казал, че е обиколил света и на ония, които били по-любопитни, им показал разрешителното, което бил взел, смърт за фашизма, свобода за народа, къде ще ходиш, никъде, добре, тръгвай сега, и онова разрешително през целия път го е държал в ръка, и сега, малко от потта, малко от праха, то се беше скъсало изцяло и ако го погледнеш за по дълго, изглеждаше все едно нищо не е написано там, все едно го беше духал вятърът на пустинята, на ония пустини, които Кязим ги сънуваше понякога и когато се събуждаше, не знаеше точно дали оня сън е бил негов.

Кязим от рода Оручай от Шкодра стоеше на две крачки от мен и облегал се на стената на крепостта пушеше тютюн, дърпайки цигарата с изсъхналите си бузи и с изпъкнали вени на шията, с очи, които се замъгляваха и с акъл, който излиташе и ставаше силен вятър, а междувременно говорейки, гласът му взимаше от шума на дъжда и ставаше някак си влажен, като едно неадекватно вървене през неравна земя.

Капки дъжд, размесени с вятъра... Не, нищо друго, само дето Кязим, докато вървах по оная част от калдъръма, която водеше към портата на крепостта, излезе пред мен, погледна ме с едни очи като мътна вода, хвана ме за лакътя и ме заведе при един от ония обкръжени с бели камъни кладенци, слушай, понеже си чужденец, аз мога да ти каза откъде излиза нощта, която покрива Шкодра, от тук - другите не го знаят, но аз знам, и камъните, които обграждаха кладенеца не бяха съвсем бели, но бяха по-бели от другите камъни на крепостта и тяхната белота беше някак си мокра, хлъзгава, като ретините в слепите очи.